

Small Talk: Afroamerická literatura měla v Československu 50. let velký ohlas. Studená válka ho ještě posílila

Co znamenalo publikovat na východní straně železné opony pro afroamerické autory? Co se s jejich díly dělo v českém překladu, co nového nám to říká o afroamerické literatuře, ale také o nás? Františka Schormová, absolventka Ústavu anglofonních literatur a kultur FF UK, se ve své disertační práci, za niž získala Cenu Jana Palacha, zaměřila na jednu z pozoruhodných kapitol mezinárodní kulturní směny v 50. letech 20. století.

Kulturní vztahy mezi Československem a afroamerickou komunitou Františka Schormová mapovala na příběhu amerického komunisty Abrahama Chapmana. Jeho více než desetileté zkušenosti se životem ve východním bloku přinesly nový pohled na působení osobností, které americkou kulturu zprostředkovávaly československé veřejnosti, poukázaly na dobové neshody o rámování afroamerické poezie i měnící se vnímání konceptu rasy.

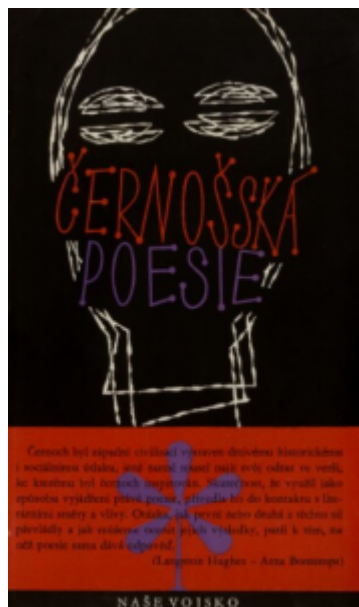

Dr. Františka Schormová. Zdroj: archiv F. S.

Svou disertací uvádíte kratičkým příběhem americko-ghanského historika, spisovatele a aktivisty W. E. B. Du Boise, který v roce 1958 získal čestný doktorát Univerzity Karlovy. On sám předtím vlastně ani nevěděl, že by ho česká veřejnost mohla znát, přestože u nás v té době existovaly překlady jeho básní. Nakolik překvapivý pro nás může být výzkum poezie afroamerických autorů, kteří se setkávali se socialistickým prostředím?

Tento příběh funguje i naopak. Jméno W. E. B. Du Boise je studentům anglistiky a amerikanistiky dobře známé, jeho texty se probírají v dějinách americké literatury a také v seminářích zaměřených na afroamerickou literaturu. Většinou ale netuší, že W. E. B. Du Bois přebíral diplom jen nedaleko od nich, ve Velké aule Karolína. Podobná protnutí bývají pro studenty cizích filologií docela vzácná, studujeme totiž světy a kultury, které jsou si na první pohled vzdálené. O to víc mě podobné příběhy fascinují – ukazují totiž iluzornost této vzdálenosti.

Jak jste téma potkávání dvou světů uchopila a na co jste se v něm zaměřila?

Mým průvodcem po světě nacházejícím se uprostřed studené války a dekolonizačních procesů se stal Abraham Chapman, americký komunista, který mezi lety 1951 a 1963 pobýval v Československu pod jménem Abe Čapek, než se pak vrátil zpátky do USA. Chapman nebyl Afroameričan, ale afroamerické literatuře se celoživotně věnoval. Sestavil antologii poezie černošských básníků pod názvem *Černošská poezie: světová antologie* (Naše vojsko, 1958).

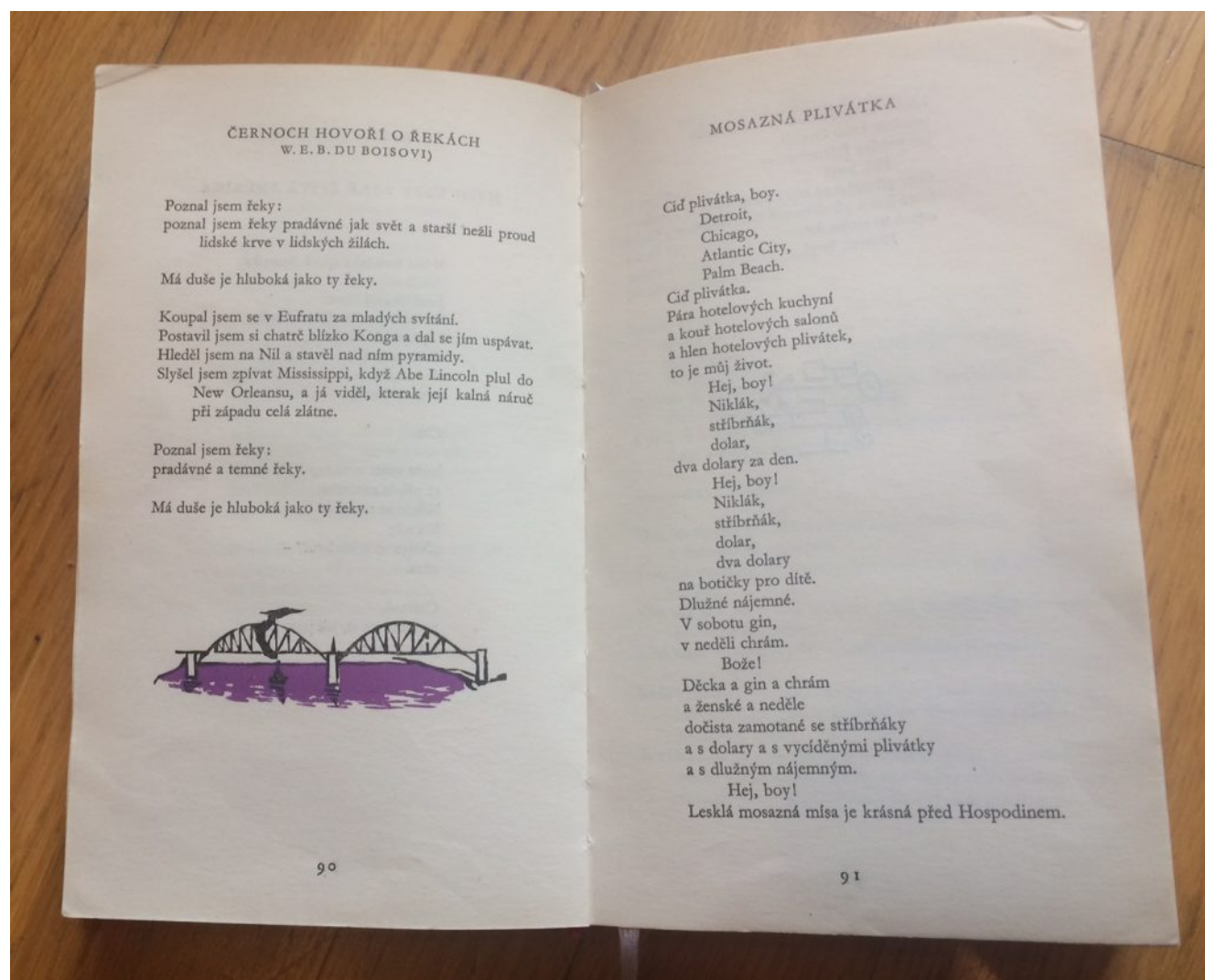
Příběh Chapmana a jeho antologie je jedním z těch, které vypadávají z nacionálně pojatých literárních historií. Když ho sledujeme na cestě přes Atlantik za železnou oponu a zase zpátky, všímáme si nové perspektivy afroamerické i české literatury a kultury. Nejpřesněji podobný přístup vystihuje výraz „transnacionální“: tento pohled jsem objevila díky vedoucímu své práce, docentovi Justinovi Quinnovi, který se – mimo jiné – věnuje stykům české a anglofonní poezie právě během studené války.

Jaký vliv tedy měla na kulturní kruhy socialistického Československa afroamerická poezie a jak zdejší prostředí ovlivňovalo její autory?

Během výzkumu mě upřímně překvapilo, jak silně u nás afroamerická literatura v té době rezonovala a jak významné místo zaujímala i afroamerická tematika v obecném smyslu. Kontakty mezi Československem a afroamerickou komunitou začaly dlouho před studenou válkou, ale právě studená válka a kontext dekolonizace je ovlivnily a zintenzivnily. Veřejné debaty o útlaku černochů v Americe byly v socialistickém Československu politickou strategií, ale stejnou strategií začali v druhé

polovině padesátých let využívat i překladatelé a redaktoři při prosazování dalších amerických titulů. Ve své práci mimo jiné tvrdím, že tím došlo k jistému vyprázdnění této rétoriky.

Nechtěla jsem se ale věnovat jen našemu vnímání této kulturní výměny, zajímalo mě, jak stejné příběhy vypadají z druhé strany Atlantiku. Co znamenalo publikovat na východní straně železné opony pro afroamerické autory a jejich tvorbu? Co se s jejich díly dělo v českém překladu a co nového nám to může říct o afroamerické literatuře? Někteří autoři, o kterých píšu, o svých českých překladech vůbec nevěděli. Jiní si se svými překladateli dopisovali a aktivně se podíleli na zprostředkovávání své tvorby československým čtenářům. Langston Hughes si takto například psal s Kamilem Bednářem a Jiřím Valjou.

Co nejzajímavějšího nebo nejdůležitějšího jste si ze svého výzkumu odnesla?

Práce na disertaci proměnila hlavně můj vztah k překladu. Zkoumání *Černošské poezie* prohloubilo moji úctu k osobnostem, které se na překladu antologie podílely – například Jan Zábrana –, a k tomu, jaké úsilí věnovali prosazování a překládání zahraničních literatur obecně. Tato úcta ale nesmí překrýt fakt, že překladatelé měli vlastní vkus a agendu, které často ovlivnily celé generace čtenářů. Tyto procesy můžeme hodnotit různě, neměly by ale být neviditelné. Díky lásce Josefa Škvoreckého k jazzu se do Československa například dostala spousta výborných afroamerických básníků. Vedla ale i k tomu, že na řadu jiných se nedostalo – třeba na některé neméně výborné afroamerické básnířky.

V rámci zkoumání afroamerické poezie a literatury obecně se čtyřicátá a padesátá léta dvacátého století dlouho brala jako jakási pauza mezi výraznou tvorbou (afro)amerických levicových autorů třicátých a pak šedesátých let. Až v posledních letech začali literární badatelé tvorbu z té doby odkrývat – třeba v malých literárních časopisech nebo v archivech. Moje práce ukazuje, že toto bádání má smysl provádět mezinárodně, ve více jazycích, a dívat se právě i na místa, která bychom si s afroamerickou literaturou nespojovali. Takže nejen Paříž, případně Moskva, ale i Praha.

Právě zásadní role Prahy a Československa v rámci mezinárodních levicových sítí v padesátých a raných šedesátých letech je jednou z tezí mé práce. V tomto ohledu disertace těží z práce dalších badatelů spjatých s FF UK a zároveň ji rozvíjí, namátkou z prací Michala Zourka, který zde studoval iberioamerikanistiku, Marty Holečkové, Kathleen Geaney, Jana Koury a Mikuláše Pešty, kteří studovali na různých ústavech historii či zde působí, Petra Vidomuse ze sociologie či Terezy Stejskalové, která stejně jako já absolvovala doktorský program na anglistice a amerikanistice.

Poezie afroamerických autorů, která se prolíná s tématy rasy a aktivismu, nejspíš bude spjatá s výraznými uměleckými osobnostmi. Které z nich jsou pro vás důležité?

Autorky a autoři, které jsem zkoumala, viděli rasismus jako součást širšího systému nerovnosti. Spojovali ho s kolonialismem a imperialismem, ekonomickým útlakem nebo postavením žen. V USA padesátých let tento přístup znamenal problémy – od nemožnosti publikovat po výslechy či zabavené pasy. Ráda bych v této souvislosti zmínila málo známé autorky jako Beluah Richardson, která později vystupovala pod jménem Beah Richards, nebo mosambickou básnířku Noémii de Sousa.

Bádáním mě také provázel zmiňovaný Abraham Chapman, který se s mnoha výraznými afroamerickými postavami přátelil – například se spisovatelem Richardem Wrightem. Chapman je pro mě rozporuplnou postavou, o které ještě zdaleka nevíme vše. Jeden aspekt jeho života máme zdokumentovaný díky jeho dceři Ann Kimmage, která o jejich každodenním životě v Československu padesátých let napsala knihu *An Un-American Childhood*. Ta by byla jistě zajímavá i pro české čtenáře – pro překlad se ale bohužel ještě nepodařilo sehnat vydavatele.

Hodláte se poezií afroamerických levicových autorů zabývat dál? Nebo už vás to táhne jinam?

V současné době práci připravuji ke knižnímu vydání, pravděpodobně v některém ze zahraničních univerzitních nakladatelství, a tak mám šanci některé oblasti rozpracovat. Zároveň mi začínají krystalizovat i nová témata. Jedna z oblastí, které mě zaujala, jsou například takzvané whiteness studies a critical whiteness studies. Nedávno jsem takto analyzovala dobrodružnou knihu z osmdesátých let, kde se mladý Čech dostane mezi původní obyvatele Kanady, v knize indiány. Zajímalo mě, jak je v románu konstruovaná národní, etnická a rasová identita, jak formuje vzájemné vztahy postav nebo jejich promluvy a co nám říká k běžnému, ale málo kriticky diskutovanému narativu o speciálním vztahu mezi Čechy a

původními obyvateli amerického kontinentu.

Do budoucna mě na jednu stranu láká věnovat se podobným historickým a politickým souvislostem, ať už v rámci amerikanistiky, nebo naopak středoevropského prostoru.

Na druhou stranu mě práce s afroamerickou literaturou v Československu dovedla k české literatuře, třeba i díky kontaktu s některými zahraničními bohemisty. Nemám bohemistické vzdělání a mám co dohánět, ale v této situaci to může být i výhoda. Ráda bych rozpracovala použití transnacionálních přístupů, které mohou českému literárnímu zkoumání přinést – a díky práci některých badatelů už přinesly – příběhy a texty, které by jinak zapadly.

Františka Schormová vystudovala na FF UK

anglistiku–amerikanistiku a němčinu pro mezikulturní komunikaci. Za svou diplomovou práci obdržela fakultní Mathesiovu cenu. Jako přidružená badatelka působí ve Francouzském ústavu pro výzkum ve společenských vědách CEFRES. Františka Schormová během svého studia absolvovala dva semestry na Harvardově univerzitě v USA, studijní pobyt na Freie Universität v Berlíně a výzkumný pobyt na Oxfordu. Překládá z angličtiny a němčiny a pro periodika *Tvar*, *A2* a *Plav* píše především o americké literatuře, kultuře a politice. V současnosti také vyučuje akademickou angličtinu na MUVS ČVUT a chystá se na stipendijní pobyt na Northumbrijské univerzitě ve Velké Británii a na Institut für die Wissenschaften vom Menschen, vídeňském institutu pro studium společenských a humanitních věd.

Text: Tereza Šindelářová

Úvodní ilustrace: Hana Bednářová

Článek vznikl pro fakultní magazín Small Talk.